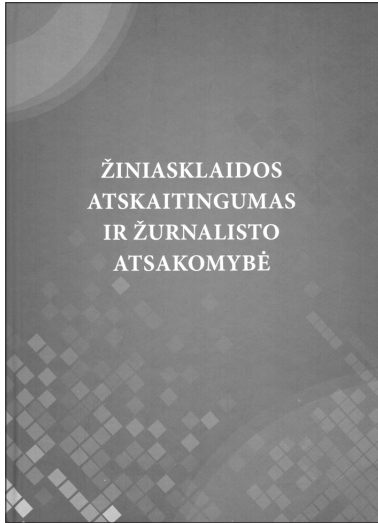

RECENZIJOS

Knygos „Žiniasklaidos atskaitingumas ir žurnalisto atsakomybė“ recenzija

Gal dėl spartėjančio gyvenimo tempo, gal dėl paprasčiausio abejingumo savo šalies bei intelektinių jos resursų praeičiai mes retai susimąstome apie intelektinės minties istoriją. Žurnalistika, jos teorija bei komunikacijos tyrimai Lietuvoje šiandien dažnai atrodo naujas ir netikėtas tyrimų veiksnys. Būtent atidesnis žvilgsnis į intelektinį savo šalies palikimą suteikia galimybę pamatyti nemenką įdirbį, praeityje atliktą daugelyje mokslo sričių.

Ši knyga skirta Pirmojo ir Antrojo Seimo Pirmininko, valstybės veikėjo, publicisto ir redaktorius Leono BISTRO 125-osioms gimimo metinėms. Tai autorių kolektyvo – prof. dr. Andriaus Vaišnio, prof. dr. Gintaro Aleknonio, doc. dr. Jolantos Mažylės, doc. dr. Renatos Matkevičienės, doc. dr. Andriaus Šumino parengtas straipsnių rinkinys. Straipsnių tematika yra kryptinga, atskleidžianti įvairius vienos problemos aspektus. Antroje knygos dalyje publikuojama Leono Bistro publicistika, jo biografija, pateikta asmeninių fotografijų.

Nori atkreipti dėmesį į temos aktualumą, nes medijų ir (ypač) žurnalistų atsakingumo klausimas Lietuvoje tampa viešų diskusijų objektu. Visuomenė, mokslo tyrėjai bei viešieji asmenys vis dažniau kalba apie viešosios erdvės deformacijos problemas, apie pilietinės atsakomybės stoką žurnalistikoje. Tai akivaizdžiai lemia mažėjančią visuomenės pasitikėjimą žiniasklaida. Žinoma, kad dažnas pilietis menkai pasitiki

žiniasklaida ir mano, kad viešojoje erdvėje pateikiama informacija yra surežisuota ir persmelkta redakcijos interesų praktikos bei ideologinių ar politinių preferencijų. Piliētis ima abejoti viešuoju lauku, kuris šiandieninėje visuomenėje yra nepakeičiamas demokratiškų diskusijų atributas. Viešumo trūkumas signalizuoja demokratijos trūkumą, o ką tokiu atveju reiškia pasitikėjimo viešąja erdve stoka? Ar tai pasitikėjimo demokratiniais procesais trūkumas visuomenėje, ar tai pačios visuomenės bandymas ignoruoti savo galimybes bei žiniasklaidos funkcijas?

Visais atvejais akivaizdu, kad žiniasklaida patenka į sudėtingą situaciją, kur jos veikla gali lemti ir lemia labai didelę pilietinės visuomenės brandos inerciją. Čia nekabama apie žurnalistinę didaktiką, kuri nėra veiksminga ir dažnai gali sąlygoti labiau neigiamą nei teigiamą poveikį. Tačiau svarbūs tampa ir čia, šioje knygoje, pabrėžiami įvairūs šio reiškinio aspektai, ir pačios žiniasklaidos prisiimta pozicija, savęs vertinimas bei savo galimybių būti laisvai demonstravimas.

A. Vaišnys aptaria labai sudėtingą problemą – politikos ir žiniasklaidos susitarimo galimybę. Čia dirbti rizikinga, bet kartu ir kilnu, nes politinio dalyvavimo klausimas gal jau užtektinai išplėtotas, kai kalbama apie piliečio dalyvavimą, gal gana aiškus ir politinių institucijų funkcionavimo algoritmas, tačiau žiniasklaidos buvimas politinėje arenoje ir kartu savotiškas viešumo garantavimas dar kelia daug klausimų. Mes matėme daug darbų, skirtų politikų bandymams daryti įtaką žiniasklaidai, esame su jais supažindinti. Lygiai tiek pat darbų skirta žiniasklaidos bandymams įsiterpti į politiką. Taigi konfliktas akivaizdus. Ir interesas aiškus. A. Vaišnys vardija tokias interesų rūšis:

- Politikų interesas pasiekti ir paveikti auditoriją;
- Žiniasklaidos interesas tenkinti auditorijos norą žinoti apie valdžios veiksmus;
- Auditorijos interesas įsitikinti, kad valdžia atitinka jos vaizdinį (p. 9).

Taip randama sąsaja tarp šių dviejų – politikos ir viešosios erdvės – sferų, tačiau demokratinei visuomenei potencialiai naudingas ir reikalingas konfliktas visada gali išsiplėsti į kažką totalaus, antidemokratinio.

Leono Bistro darbai šiuo atveju tampa puikia teorine priemone šiai dilemai nagrinėti.

Taigi žiniasklaidos kaip specifinės demokratinės visuomenės institucijos vaidmuo išties reikšmingas. Savo elgesiu, priimtais vidiniais ar tarp redakcijų suderintais ir patvirtintais atsakomybės žmogui, visuomenei ar politinei sistemai (bendrąja prasme) principais ji demonstruoja tinkamą pavyzdį, kaip reikia elgtis demokratinėje aplinkoje, koks turėtų būti piliečių atžvilgiu atsakingų viešumos institucijų vaidmuo net tada, kai piliečiai yra pertekę informacijos, kai nuomonės bei faktų srautas skverbiasi į žmonių sąmonę ir atkreipia jų dėmesį į teikiamą informaciją.

Kita vertus, pati viešoji erdvė yra ne visai apibrėžta. Jos galimybių interpretacijas išanalizavo G. Aleknonis. Cituodamas Andrių Navicką, jis tarsi apibendrina samprotavimus apie viešosios erdvės deformavimosi priežastis. Tai korektiškas ir, manau, akademiškai pateisintas apibendrinimas: „Lietuvoje (1) apskritai stinga viešojo intereso gynimo įgūdžių; (2) čia skurdi viešojo gyvenimo infrastruktūra; (3) įsitvirtino ciniškas požiūris; (4) išsikerojo baime“ (p. 9). Išties šalis, išgyvenusi totalitarnių santykių laikotarpį, įgijusi neigiamą patirtį gyvendama tik viešumo iliuzijomis, kai atviras kalbėjimas, sakymas ar transliavimas buvo politiškai pavojingas, išsiugdė gilų pavojaus jausmą. Nemanau, kad mes galime neigti šiandienos pasiekimus. Viešumas, atviras kalbėjimas, apgalvoti teiginiai tampa norma ir poreikiu. Tačiau blaivi, kryptinga kritika reikalinga – ji leidžia pamatyti save iš šalies ir suvokti klaidas net ten, kur dėl rutinos, nuolatinių pokyčių galimai nė nepastebima, kad perlenkta lazda, kad viešumas braunasi į privačią zoną, kad net intymioji mūsų gyvenimo pusė tampa skaidri.

Manau, kad įstatymai ar kontroliuojančios institucijos čia nepadės. Žiniasklaida privalo ir, manau, randa galimybių vienintelę tinkamą priemonę – žurnalistinę bei institucinę žiniasklaidos atsakomybę.

Čia tikriausia bus pravartu pasakyti, kad žiniasklaida, ypač privati, remiasi būtinybe susiformuoti misiją. Šiandien tokia misijos koncepcija taikoma tik visuomeninėje žiniasklaidoje, t. y. LRT. Tačiau vengimas akcentuoti tokią idėją sau beveik kasdien žiniasklaidą stumia į konfliktą

su ja nepasitikinčia visuomene. Iš žiniasklaidos visuomenė laukia ir tiki-si atviro ir atsakingo kalbėjimo, o komercijos užgožta misija tampa ne-beaktuali. Tiesą sakant, misijos deklaravimas yra kitaip išreikšta ideolo-ginė pozicija. Čia turiu galvoje ne tiek politinę ideologiją, kiek žmogiškųjų vertybių, asmens ir redakcijos atsakomybės visuomenei doktriną.

Man gali priekaištauti, kad aš, kalbėdamas apie žiniasklaidą, mintyje tikriausia turiu žiniasklaidos (spaudos, televizijos ar interneto (daugelį interneto tinklalapių traktuojau kaip modernią žiniasklaidą) lyderius, bet užmirštu, kad daugiausia darbo atlieka „mažoji“ regioninė žiniasklaida.

J. Mažylė dar kartą iškelia labai svarbią regioninės žiniasklaidos temą. Čia apstu problemų, kurias savotiškai užgožia centras (dominuojančios ir Vilniuje esančios žiniasklaidos struktūros). Pasitelkusi apklausos me-todus tyrėja ėmėsi identifikuoti regionuose veikiančių žiniasklaidos prie-monių veiklą ir tai, kaip per žiniasklaidą formuojasi žurnalistų, gyventojų ir valdžios tarpusavio pasitikėjimo ar nepasitikėjimo sistema.

Kaip estafetę šią problemą perima R. Matkevičienė, kurios tekste esminė yra pasitikėjimo problema. Čia pabrėžiama, kad pasitikėjimas tiesiogiai lemia piliečių įsitraukimą į politinius procesus, be to, jie labiau pasitiki valdžios institucijomis. Tai bet kokios demokratinės visuome-nės pilietinės komunikacijos pagrindas.

A. Šuminas tęsia pagrindinius savo tyrimus – analizuoja socialines medijas ir jų reikšmę šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje. Šiame tekste bandoma parodyti, kaip ir koku lygiu medijos gali būti panaudo-tos žiniasklaidos veikloje.

Apskritai leidinys yra tarsi sudėtinė daug didesnio tyrėjų intereso dalis. Manau, kad čia iš tikrųjų yra tik vieno iš tarpinių autorių vykdo-mų tyrimų etapų pristatymas. Knyga verta ne tik specialistų ar studen-tų, bet ir visų, kurie domisi pilietinės visuomenės bei žiniasklaidos ben-dradarbiavimo problemomis, kurių pilietinis rūpestis dėl pasitikėjimo žiniasklaida nėra tik deklaracija, dėmesio.

Lauras Bielinis

Vytauto Didžiojo universiteto

Politikos mokslų ir diplomatijos fakulteto profesorius